

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ПСИХОЛОГІЯ» ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ

В наш час професія «психолог» набуває величезної популярності. Це пов'язано насамперед з необхідністю надання професійної психологічної допомоги різним категоріям клієнтів: здобувачам освіти, їх батькам, педагогічним працівникам, працівникам екстремальних професій, внутрішньо переміщеним особам, особам, які зазнали насилля, мають проблеми із законом, алкогольну та наркотичну залежність.

Посади психолога існують у різних організаціях, установах та на підприємствах. Найбільше психологів працює в системі Міністерства освіти і науки України: заклади дошкільної освіти, загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, позашкільної та вищої освіти. Значна частка психологів працює у закладах Міністерства охорони здоров'я України: лікарні, поліклініки, медичні центри тощо. Також значна кількість посад психологів створена у Міністерстві оборони України: військові частини та підрозділи, госпіталь, навчальні центри, Центри комплектування та соціальної підтримки.

Також посади психологів введені у штати інших силових структур: Національної Поліції України, Національної Гвардії України, Міністерства з надзвичайних ситуацій України, Державної прикордонної служби України, Державної кримінально-виконавчої служби України міністерства юстиції України, де психологи працюють не тільки із засудженими, але й з персоналом.

Також значна кількість психологів працюють в установах Міністерства праці та соціального захисту: управління соціального захисту, Центри зайнятості населення, соціальні центри тощо. Також багато психологів працюють у громадських, релігійних та благодійних організаціях, надаючи психологічну допомогу різним категоріям населення. Частина з них працюють у реабілітаційних центрах для осіб, які мають алкогольну чи наркотичну залежність, не мають житла або звільнилися з місць позбавлення волі. Звичайно, багато психологів працюють у психологічних центрах або здійснюють прийом у приватному порядку.

Все це ставить високі кваліфікаційні вимоги до особистості психолога. Він повинен не тільки мати психологічну освіту, але й комплекс психологічних якостей: розвинені пізнавальні процеси, емпатія та рефлексія, вольовий самоконтроль, відсутність негативних психічних станів (агресивності, депресивності, тривожності тощо), наявність сильного врівноваженого типу вищої нервової діяльності (сангвінічний темперамент), позитивні риси характеру (врівноваженість, цілеспрямованість, милосердя тощо), наявність професійних здібностей (комунікативних, організаторських, психологічних), життєвого та професійного досвіду, позитивної професійної спрямованості.

Тому метою нашого дослідження був аналіз співвідношення попиту та пропозиції на ринку праці України на професію «психолог», а також формування професійних компетентностей здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Психологія» відповідно до вимог ринку праці.

За даними Служби зайнятості України (єдиний портал вакансій), станом на 01.11.2023 існує 590 актуальних вакансій на посаду «психолог» у різних організаціях, установах та на підприємствах.

Найбільше вакансій психологів надають заклади освіти (34 %): загальної середньої (21 %), дошкільної (9 %), професійної (професійно-технічної) (3 %) фахової передвищої (менше 1%), позашкільної (менше 1 %) та вищої (менше 1 %).

Значна частка вакансій психолога надається громадськими організаціями (19 %): молодіжними (1 %), робота на «телефоні довіри» – (1 %), робота у

літніх таборів – (2 %), у складі мобільних бригад (2 %), а також організаціями, які працюють з потерпілими від домашнього насильства (менше 1%), колишніми військовими (2 %), внутрішньо переміщеними особами (менше 1 %), міжнародними організаціями (5 %), благодійними фондами (6 %) та реабілітаційними центрами (менше 1%).

Також значна частка вакансій психолога належить закладам охорони здоров'я (9 %), спеціалізованим психологічним (8 %) та соціальним центрам (7 %). Збільшується кількість вакансій для психологів у Збройних Силах України (3 %).

Незначна частка вакансій психолога (5 %) належить закладам інтернатного типу для людей з особливими потребами (геріатричні пансіонати, психоневрологічні диспансери, інтернати для дітей з особливими потребами).

Ще менше вакансій психолога надають відділи роботи з персоналом різних установ, організацій та підприємств (3 %) та установи виконання покарань (2 %), зовсім незначна частка вакансій психолога (менше 1 %) надає служба пробації (підрозділ Державної кримінально-виконавчої служби, який опікується засудженими до альтернативних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі).

Звичайно, що роботодавці ставлять різні вимоги до психологів залежно від сфери їх діяльності. Так, психолог закладу освіти повинен мати професійні компетентності щодо психологічної діагностики, профілактики, корекції, консультування та просвіти здобувачів освіти, їх батьків та педагогічних працівників. Психолог медичного закладу повинен мати відповідні компетентності щодо роботи з пацієнтами, їх родичами та медичними працівниками. Психолог силової структури повинен вміти здійснювати психологічний підбір та відбір персоналу, здійснювати його психологічну підготовку до екстремальних ситуацій службової діяльності, надавати психологічну допомогу у разі виникнення психологічних проблем або навіть розладів.

Підготовку психологів здійснюють численні заклади вищої освіти України, які мають відповідні кафедри та факультети за освітньо-

кваліфікаційними рівнями «бакалавр» та «магістр». Чисельність випускників, які отримують дипломи психологів за цими рівнями, становить десятки тисяч. Переважна їх більшість не працюють за отриманою спеціальністю в зв'язку з небажанням або неможливістю знайти роботу за фахом. Небажання працювати за фахом може бути викликане розчаруванням у професії психолога або слабким матеріальним стимулюванням (мінімальна зарплата).

Здобути спеціальність «Психологія» здобувачі освіти можуть двома шляхами. Перший шлях полягає у здобутті спеціальності «Психологія» за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» після здобуття повної загальної середньої освіти, фахової передвищої або навіть вищої освіти; другий – за так званім «перехресним вступом» на базі будь-якої спеціальності за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст» чи «магістр».

На наш погляд, перший шлях є оптимальним для формування професійних компетентностей практичного психолога, оскільки освітній процес відбувається чотири роки і включає базові психологічні дисципліни: «Загальна психологія», «Педагогічна психологія», «Вікова психологія», «Психодіагностика», «Психопрофілактика», «Психокорекція», «Психоконсультавання», «Соціальна психологія», «Юридична психологія», тощо.

Особа, яка здобула спеціальність «Психологія» за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», на наш погляд, має базові професійні компетентності для кваліфікованої психодіагностичної, психопрофілактичної, психокорекційної, психоконсультаційної та психопросвітницької роботи. Звичайно, практичний психолог постійно повинен підвищувати свій рівень у межах підвищення кваліфікації, участі у семінарах, вебінарах, конференціях, проходити онлайн та офлайн курси.

Також існує другий шлях здобуття спеціальності «Психологія» за так званім «перехресним вступом» на базі будь-якої спеціальності за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст» чи «магістр». Передбачається, що вступник повинен самостійно оволодіти базовими психологічними дисциплінами, вказаними нами вище, і показати відповідний рівень їх знань на вступному випробуванні.

На наш погляд, вступникам, які здобули раніше інші спеціальності за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст» чи «магістр», досить важко на високому рівні самостійно оволодіти базовими психологічними дисциплінами, які бакалаври вивчають протягом чотирьох років. Враховуючи, що магістри психології можуть працювати не тільки практичними психологами, але й викладачами психології, а також проводити наукові дослідження, в тому числі в період навчання в аспірантурі, після зарахування до магістратури вони будуть оволодівати іншими навчальними дисциплінами, пов'язаними з викладанням психології у закладах вищої освіти, а також з методикою наукових психологічних досліджень.

Наприклад, у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти здобувачі вищої освіти спеціальності «Психологія» освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» оволодівають наступними навчальними дисциплінами: «Соціальна та економічна безпека діяльності», «Психологія масової поведінки», «Психологія травмуючої ситуації», «Основи професійного консультування», «Педагогіка вищої школи», «Культура фахової мови», «Ділова іноземна мова», «Психологія організації та управління персоналом», «Методика організації наукових досліджень», «Теоретичні і методологічні проблеми психології», «Методика викладання психології у вищій школі», «Психологічні техніки в освіті» та «Психологія тренінгової роботи».

Також студентам-психологам освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» пропонуються наступні вибіркові дисципліни: «Психологічне консультування», «Економічна психологія», «Психологія конкурентоздатності та лідерства», «Психологія батьківства», «Психологія посттравматичного стресового розладу», «Актуальні питання візуальної та загальної діагностики» та «Профорієнтаційна робота психолога».

Таким чином, ринок праці вимагає психологів, які мають сформовані професійні компетентності, які можна сформувані в процесі здобуття вищої освіти за спеціальністю «Психологія» за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» чи «магістр».